

ПРАВОВА ПРИРОДА АКЦІОНЕРНОЇ УГОДИ

ШТИМ Тетяна Богданівна - здобувач кафедри господарського права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття посвячена вопросам правової природи акціонерного соглашения, его особенностям и значению такого соглашения, а также проблеме определения места указанного корпоративного института в системе права.

Ключові слова: акціонерна угода, правова природа, корпоративні відносини, акціонерне товариство.

Акціонерні угоди – нова для українського права і недостатньо вивчена категорія, що отримала законодавче закріплення тільки в 2008 році. Варто відзначити, що останнім часом проблематиці акціонерних угод приділяють увагу багато науковців, серед них: Вінник О. М., Грибкова Т. В., Ібрагімов Р., Жаворонков А., Молотніков О., Спасибо-Фатєєва І. В., Степкін С. П., Шиткіна І. С. та інші.

У юридичній літературі зустрічаються різноманітні визначення акціонерних угод. Так, Вінник О. М. визначає акціонерні угоди як договір між учасниками акціонерних відносин (засновниками, акціонерами, потенційними акціонерами), що закріплює особливості реалізації сторонами договору корпоративних прав [1, с. 25].

На думку Р. Ібрагімова, подібна угода є угодою про права і обов'язки на акції та з акцій, що укладається прямими чи непрямыми власниками акцій з метою отримання особистих вигод, співробітництва сторін із питань управління акціонерним товариством і мінімізації ризиків виникнення конфліктних ситуацій [2, с. 8].

За визначенням О. Молотнікова, угода між акціонерами – це договір, що закріплює порядок дій і обов'язки сторін в процесі управління акціонерним товариством, включаючи обов'язки з голосування при прийнятті важливих управлінських рішень органами управління товариства; порядок врегулювання корпоративних конфліктів; порядок і умови виходу учасників зі складу акціонерів та інші питання [3, с. 44].

У законі України «Про акціонерні товариства» [4] від 17.09.2008 р. № 514-VI міститься доволі лаконічне положення про те, що статутом товариства може бути передбачена можливість укладення договору між акціонерами, за яким на акціонерів покладаються додаткові обов'язки, у тому числі обов'язок участі в загальних зборах, і передбачається відповідальність за його недотримання (ч. 1 с. 29).

Дане положення не дає нам відповіді на питання, що ж таке акціонерна угода, а також не розкриває її можливостей. Для більш детального аналізу сутності і призначення акціонерних угод слід звернутися до зарубіжного досвіду правового регулювання подібних угод (зокрема, Російської Федерації, Великобританії та США).

У світовій практиці акціонерні угоди («shareholders' agreements») – широко розповсюджений інструмент корпоративного управління, що дозволяє ефективно регулювати відносини між акціонерами, організувати управління компанією, передбачати шляхи розв'язання конфліктних

ситуацій. Згідно з класичним визначенням, угода акціонерів – це договір між деякими чи всіма акціонерами компанії і нерідко – за участю самої компанії. Основними цілями укладення акціонерних угод є організація управління компанією, визначення особливостей розподілу прибутку між акціонерами і регламентація низки питань, що пов'язані з відчуженням акцій, виходом з «патових» ситуацій.

Як відзначають спеціалісти, потреба у використанні акціонерних угод пов'язана з об'єктивною неможливістю врегулювання багатьох відносин, що складаються між акціонерами за допомогою установчих документів.

Так, відповідно до ст. 32.1. Федерального Закону «Про акціонерні товариства» [5], акціонерною угодою визнається договір про здійснення прав засвідчених акціями та/або про особливості здійснення прав на акції. Відповідно до акціонерної угоди, його сторони зобов'язуються здійснювати певним чином права, засвідчені акціями, та/або права на акції та/або утримуватися від здійснення вказаних прав. Акціонерною угодою може бути передбачений обов'язок його сторін голосувати, певним чином, на загальних зборах акціонерів, узгоджувати варіант голосування з іншими акціонерами, придбати та відчужувати акції за завчасно визначеною ціною та/або у разі настання певних обставин, а також здійснювати узгоджено інші дії, пов'язані з управлінням товариством, з діяльністю, реорганізацією та ліквідацією товариства.

З визначення, яке закріплене в ФЗ «Про акціонерні товариства» та норм українського Закону, очевидно, що акціонерна угода є договором. Проаналізуємо, які питання можуть врегулювати акціонери в акціонерній угоді (договорі акціонерів). Угоди акціонерів можуть містити наступні положення [6, с. 31-33; 7]:

— умови, пов'язані із заснуванням товариства, внесенням вкладів і напрямками діяльності товариства: так, в акціонерній угоді сторони можуть встановити розмір і спосіб внесення вкладів у статутний капітал, передбачувані напрямки розвитку товариства;

— умови, що стосуються голосування певним чином з окремих питань (Voting agreements): визначення порядку голосування, зокрема голосування на загальних зборах акціонерів при виборі членів наглядової ради;

— положення про управління/контроль (Provision of control): передбачаються права та обов'язки сторін угоди в управлінні компанією, а також вимоги одностайного прийняття значущих рішень (про виплату дивідендів, випуску чи продажу акцій/часток); крім того, може бути передбачено право окремих акціонерів висувати чи призначати членів наглядової ради, встановлювати кількість членів органів управління, що призначаються за пропозицією учасника, обов'язок голосувати певним чином, та навіть особливі процедури голосування і управління;

— обмеження на відчуження акцій/часток (Restrictions on the transfer of share): учасники домовляються не відчужувати належні їм акції/частки без попередньої згоди решти сторін акціонерної угоди;

— оцінка (Valuation): в акціонерній угоді учасники можуть встановити, що дійсна вартість акцій/часток повинна визначатися незалежним експертом чи відповідно до визначеного в акціонерній угоді механізмом;

— право переважної купівлі (Right of first refusal): згідно з цим положенням кожен з учасників угоди має переважне право купівлі акцій/часток, що відчужуються іншим учасником, перед зовнішнім інвестором за ціною офerti такої особі;

— право переважної купівлі за діючою вартістю (Pre-emption rights): учасник, що бажає продати свої акції/частки зобов'язаний, згідно з даною умовою, зробити пропозицію продати акції/частки іншим учасниками за діючою вартістю (fair value);

— опціон на продаж (Put options): акціонер має право продати свої акції іншим учасниками, а вони зобов'язані купити їх; ціна зазвичай визначається на основі дійсної вартості (fair value);

— опціон на купівлю (Call options): передбачає право акціонера купити акції інших учасників угоди і обов'язок останніх їх продати за ціною, що визначається на основі дійсної вартості;

— право на частину прибутку від наступного продажу акцій їх набувачем (Catch-up clauses): відповідно до даного положення, у випадку, якщо особа скористалася опціоном на купівлю, продавець зберігає права на частину суми, вирученої покупцем від наступного продажу акцій;

— право «потягнути за собою» (Drag along rights): у випадку, якщо учасник продає свою долю/акції зовнішньому інвестору, такий учасник може вимагати від інших учасників продати їх долі/акції цьому інвестору за цією ж ціною і на тих самих умовах;

— право «слідувати» (Tag-along rights (or co-sale agreements)): право акціонера продати свої акції зовнішньому інвестору на тих самих умовах, на яких продали акції крупні акціонери (таке право може бути розцінено як опціон на продаж з умовою);

— право решти акціонерів вимагати у покупця акцій іншого акціонера купівлі всіх акцій повністю (Piggyback rights): згідно з таким застереженням, якщо акціонер бажає продати свої акції третій особі, інші акціонери можуть повідомити продавця та покупця про свої наміри також продати акції; в такому випадку покупець може придбати тільки всі запропоновані акції разом;

— право вимагати публічної пропозиції акцій компанії за певних умов (Demand rights (or initial public offering clauses)): акціонери домовляються про умови прийняття рішення про публічне розміщення акцій (такими, як правило є: досягнення певного рівня прибутку чи визначені в угоді випадки, за яких необхідно залучення зовнішніх інвестицій);

— умови, що пов'язані з корпоративним управлінням в компанії і порядком голосування з певних питань: так в угоді можна передбачити право окремих акціонерів висувати чи призначати членів наглядової ради, встановити кількість членів органів управління, що призначаються за пропозицією учасника. Нерідко встановлюються не тільки обов'язки голосувати певним чином, але і особливі процедури голосування і управління, а також підвищені вимоги до кваліфікованої більшості голосів для прийняття рішень з певних питань;

— умови, спрямовані на вирішення «патових» ситуацій (Deadlock provisions): в угоді можна передбачити, які ситуації слід вважати «патовими», а також певні процедури їх вирішення (наприклад, Russian roulette, Texas shootout, fire-side chat, багатоваріантну процедуру) [6, с. 31-33; 7].

Очевидно, що за допомогою акціонерної угоди (договору акціонерів) сторони прагнуть досягти більш ефективного управління товариством, а також вирішити за допомогою таких договорів проблеми і розбіжності, що можуть виникнути в майбутньому. Крім того, однією з цілей договору між акціонерами є гармонізація відносин акціонерів.

Таким чином, в акціонерній угоді переважають організаційні елементи як складові корпоративних прав: останні, поряд з майновими правами, надають також право участі в управлінні господарським товариством їх власникам, які шляхом укладення акціонерних угод прагнуть найбільш ефективним способом реалізувати ці права.

Щодо правової природи акціонерної угоди слід відмітити, що, як і у питанні корпоративних відносин, єдиного підходу в науці не існує. А. Жаворонков стверджує, що на сьогодні «сформувався новий вид цивільно-правового договору – договору між акціонерами» [8]. В. О. Гурєєв вважає акціонерну угоду різновидом договору про спільну діяльність [9, с. 114]. На думку І. В. Спасибо-Фатєєвої, акціонерна угода має зобов'язальну природу (тобто, є звичайним цивільно-правовим договором) [10, с.186]. І. С. Шиткіна стверджує, що акціонерні угоди мають подвійну корпоративно-правову та зобов'язально-правову природу, зумовлену глибокими особливостями корпоративних відносин, у тому числі пов'язаними з присутністю в них управлінського елемента [11]. В. В. Рублев вважає, що «в більшості випадків за своєю природою це непоіменований договір особливого виду, прямо не передбачений в Цивільному кодексі Російської Федерації (далі – ЦК РФ), але і такий, який цьому не суперечить. Отже, подібний договір регламентується закріпленими в ЦК РФ загальними положеннями договірного права» [12]. На противагу даній позиції слід зауважити, що непоіменованими вва-

жають договори, не передбачені законодавством, а положення про акціонерні угоди прямо передбачені законом «Про акціонерні товариства» [5, ст. 32.1; 4, ч. 1 ст. 29].

Таким чином, більшість вчених вважає, що правове регулювання корпоративних відносин (у тому числі і при укладенні акціонерних угод) підпадає під дію норм цивільного права [12; 13; 14 с. 60-61]. Проте, існує й інша точка зору, згідно з якою корпоративні відносини є комплексними правовідносинами, що відносяться до предмету підприємницького (в Україні – господарського) права. Слід погодитися з думкою, що корпоративні відносини специфічні: вони не ідентифікуються з іншими правовідносинами, які відносяться до сфери «класичних» цивільно-правових відносин – речових та зобов'язальних [11]. Такої думки приримуються І. С. Шиткіна, Т. В. Кашаніна, О. О. Макарова, О. Б. Сердюк та інші. Думку про комплексний характер корпоративних відносин, правове регулювання яких має здійснюватися нормами господарського права висловили представники української правової науки, зокрема О. М. Вінник, В. С. Щербина.

Ми дотримуємося точки зору про те, що акціонерна угода є самостійним договором, правове регулювання якого повинно здійснюватися нормами закону про акціонерні товариства, а також положеннями про договори та зобов'язання. Акціонерна угода, будучи угодою про здійснення вже існуючих прав акціонерів, проте такою, що визначає порядок і межі їх реалізації, може бути визначена як організаційний договір. Б. І. Пугінський пропонує організаційний договір визначати як угоду про впорядкування взаємопов'язаної діяльності двох і більше осіб, що визначає процедуру виникнення і загальні умови виконання конкретних майнових зобов'язань у подальшому, та/або заходи, спрямовані на підвищення ефективності такої діяльності [15]. У зв'язку з цим слід погодитися з Т. В. Грибковою, що це визначення є характерним і для акціонерної угоди [16, с. 129].

Отже, не слід беззастережно відносити акціонерні угоди до сфери цивільно-правового регулювання. У контексті даного пи-

тання актуальною залишається теза І. Т. Тарасова, «правові відносини, що виробляються в акціонерних компаніях слід дуже обережно підводити під відомі старі юридичні побудови, маючи на увазі завжди, що нові форми об'єднань породжують і нові юридичні відносини» [17, с. 412].

Однією з важливих рис акціонерної угоди виступає узгодження публічних та приватних інтересів. Сторони в акціонерній угоді прагнуть врахувати інтереси кожної з них, самого акціонерного товариства і при цьому не порушити вимоги законодавства. Слід згадати позицію Г. Л. Знаменського, що «в господарсько-правових нормах, як і у відповідних їм правових відносинах, знаходяться відображення як приватні інтереси учасників господарської діяльності, так і інтереси суспільства. І саме господарське правовідношення покликане бути такою ланкою в регламентації поведінки учасників господарської діяльності, що узгоджує їх інтереси, пов'язує їх взаємні вольові відносини» [18, с. 33].

До особливостей акціонерних угод можна віднести особливий предмет, а також багатосторонність акціонерної угоди. Слід також відмітити, що учасниками акціонерної угоди можуть бути не тільки акціонери, але й органи акціонерного товариства, а також саме товариство.

Таким чином, акціонерні угоди є окремим видом господарських/підприємницьких договорів переважно організаційного характеру, для яких характерним є особливий суб'єктний склад (учасники акціонерних правовідносин), спрямованість (на оптимізацію реалізації корпоративних прав в конкретному акціонерному товаристві), забезпечення балансу інтересів сторін з урахуванням загальногосподарського інтересу, вираженого у вимогах до подібних договорів і договірних зобов'язань.

Література

1. Вінник О. Акціонерні угоди / О. Вінник // Юридична Україна. – 2010. – № 5. – С. 20-27.
2. Ибрагимов Р. Исполнение акционерных соглашений в свете планируемых изменений законодательства/

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанням правової природи акціонерної угоди, особливостям та значенню такої угоди, а також проблемі визначення місця зазначеного корпоративного інституту в системі права.

SUMMARY

The article is devoted the legal nature of the shareholder agreement, its features and value and the problem of determining the place of this institution in the system of law.

Р. Ибрагимов //Корпоративный Юрист. – 2008. – № 9. – С. 8-9.

3. Молотников А. Соглашение акционеров / А. Молотников //Акционерное общество: вопросы корпоративного управления. -2006. – №9. – С. 44-53.

4. Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 № 514-VI Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws>

5. Федеральный Закон «Об акционерных обществах» от 26.12.1995 № 208-ФЗ. Режим доступа: <http://www.consultant.ru/popular/stockcomp/>

6. Степкин С. П. Гражданско-правовое регулирование акционерных соглашений : дисс... к.ю.н.: спец. 12.00.03 / Станислав Павлович Степкин. – Москва, 2011. – 253 с.

7. Чернова А. В. Акционерные соглашения как инструмент эффективного управления обществом / А. В. Чернова. – [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.delo-press.ru/articles.php?n=6608>

8. Жаворонков А. Договор между акционерами/ А. Жаворонков // Корпоративный юрист. 2005. № 2. – [электронный ресурс]. – Режим доступа :

<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=CJI;n=19146;dst=0;ts=0C8D928B430A3447DAA15D2DC87F9975;ts=9C18D4DF1896BB67AF9A4E9F62658859>

9. Гуреев В. А. Проблемы защиты прав и интересов акционеров в Российской Федерации /Гуреев В. А. – М. : Волтерс Клувер. – 2007. – 208 с.

10. Спасибо-Фатеева И. Акціонерні угоди / И. Спасибо-Фатеева // Право України. 2009. – № 12. – С. 182-190.

11. Шиткина И. С. Соглашение акционеров (договоры об осуществлении прав

участников) как источник регламентации корпоративных отношений / И. С. Шиткина // Хозяйство и право. – 2011. -№ 2. – [электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=CJI;n=56420>.

12. Рублев В.В. Понятие и правовая характеристика акционерного соглашения как гражданско-правового договора, регулируемого гражданским законодательством Российской Федерации / В. В. Рублев // Адвокат. – 2010. – № 10. – [электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.juristlib.ru/book_9825.html.

13. Сергеев А. П. Юридическая природа и использование акционерных соглашений по российскому праву / А. П. Сергеев // Корпоративный юрист. — 2007. — № 10. – С. 6-10.

14. Гражданское право: учебник: в 4 т. Т. 1/под ред. Е.А. Суханова. 3-е изд. М. : Волтерс Клувер. – 2004. – 720 с. - С. 60-61.

15. Пугинский Б. И. Коммерческое право / Б. И. Пугинский. – М. : Изд-во «Зерцало». 2005. – 328 с. – [электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.twirpx.com/file/63920/>

16. Грибкова Т. В. Акционерные соглашения как средство правового регулирования корпоративных отношений дисс... к.ю.н. : спец. 12.00.03/ Татьяна Викторовна Грибкова. – Москва, 2011. – 238 с.

17. Тарасов И. Т. Учение об акционерных компаниях. / И. Т. Тарасов. – М. : Статут, 2000. – 666 с.

18. Знаменский Г. Л. Новое хозяйственное право. Избранные труды: сб. науч. трудов / Г. Л. Знаменский. – К. : Юринком Интер, 2012. – 488 с.